

Р. СЛОВЦОВ МЕНДЕЛЕЕВЪ

Превод от руски: Крум Йорданов, —

chitanka.info

Въ Москва току що се е появила малката твърде интересна и живо написана книга, съ възпоменания за Д. И. Менделеевъ (изд. „Федерация“). Нейниятъ авторъ, О. Е. Озаревска, — известна артистка-декламаторка — е била първата жена, която Менделеевъ е приелъ на служба въ палатата за мърки-теглилки и изчисляване. Тамъ тя прослужила деветъ години, до смъртъта на Менделеевъ, и била въ интимна дружба съ неговото семейство. Както всички, които сж живѣли въ близость съ гениалния ученъ, Озаревска питаела къмъ него дълбоко уважение. Но страхътъ, който предизвиквало обикновеното негово чудачество и „коравость“ (дума на самия Менделеевъ), намѣрилъ у нея такова искрено разположение, което Менделеевъ чувствувалъ къмъ първата „госпожица“ въ палата. „Госпожица“, така той наричалъ всичкитѣ работещи тамъ жени, макаръ нѣкои отъ тѣхъ, въ това число и Озаревска, да били омжжени: „стриганата госпожица“, „женена госпожица“, „електрическа госпожица“ и т.н.

Въ своитѣ възпоменания, О. Е. Озаревска се опитва да възкреси образътъ на Менделеевъ, като човѣкъ, и прави твърде успѣшно това въ подбора на множество възторжени описания и съхранени факти. Нейната книга отлично допълня неотдавна публикуванитѣ мемоари на вдовицата на голѣмия ученъ А. И. Менделеева.

Голѣмата, въ преносенъ и букваленъ смисълъ, фигура на Менделеевъ, гигантътъ съ лъвската грива посребрени коси, не слизала въ обикновенитѣ, срѣдни рамки на човѣшкото общежитие. Него го считали, като много други гении, за „чудакъ“. Главното чудачество на Менделеевъ е „пренебрежението на общоприетото, страхъ предъ своята неосведоменость и незнание въ общуването“.

Въ такива случаи се проявявалъ неговиятъ голѣмъ темпераментъ и стълкновенията съ хората ставали така чудни и пикантни, като отношенията имъ спрямо него въ кръга на тѣхнитѣ интереси.

По натура Менделеевъ не могълъ да понася никакъвъ бюрократизъмъ и канцеларщина и когато виждалъ, че служащитѣ се разтакали по работата си, свързана съ палатата по мърки и теглилки, това го вбѣсявало; той отивалъ въ министерството на финанситѣ и дигалъ буря отъ караници, които му и създали репутацията на отегчителенъ човѣкъ и страненъ чудакъ.

Намѣренията на Менделеевъ да подобри това учреждение (съ което билъ съгласенъ и Вите), следъ демонстративното напускане на

университета, растъли почти всъка година. Но голъмитъ субсидии могли да се получаватъ тогава само съ разрешението на Държавния съветъ, председателъ на който билъ наследникътъ и великиятъ князь Михаилъ Александровичъ.

Менделеевъ намислилъ да устрои едно посещение на великия князь въ палатата, така че той лично да се убеди, до колко е тѣсно и неудобно тамъ. Ето защо той устроилъ истинска инсценировка.

„Въ течение на два дни измъквали изъ мазетата различни старинни непотрѣбности, остатъци отъ неосжществени грандиозни съоръжения и разни груби опити изъ старитъ складове.

Чувало се какъ грухтѣль и стенѣль Димитрий Ивановичъ:

— Не по жлитѣ, а на пжтя — нали трѣбва да се минава! Не виждате ли, че е тѣсно! Трѣбва да се спънете, че тогава да разберете!“

На сутринята, преди августейшото посещение, Менделеевъ се вълнувалъ — презъ кое рамо да сложи триколяора. Разпиталъ всички домашни, но несигуренъ отърчалъ до служащитъ за да ги попита, и го надѣналъ обратно.

Особена мжка му причинявалъ въпросътъ за панталонитъ: всички му казвали, че трѣбва да облѣче бѣли панталони. Тѣ, обаче, го ужасявали, дори вбѣсявали, и все пакъ той ги облѣкълъ.

Неговитъ ордени се търкаляли вмѣсто съ винтове, съ гайки, въ нѣкаква тютюнева табакера подъ масата. Всичко това му било противно, но той си припомнилъ, че хората придаватъ голъмо значение на това, а той трѣбва безспорно да се подчинява. Ала това именно смирение било чуждо на Димитрий Ивановичъ, за което той се вълнувалъ и ужасно сърдѣль.

Той никога не позволявалъ да го титуловатъ „Ваше превъзходителство“ и когато въ нѣкаква си книга за химическата „Лѣтопись“ се тъкмѣло да се публикува неговия пълень наученъ титулъ, заемащъ една страничка съ петитъ, той зажумѣль и смѣшкомъ казалъ:

— Нѣма да се печата! Повече отколкото за царя!

И печатането се отмѣнило.

Височайшиятъ прегледъ на палатата миналъ благополучно. Отначало Менделеевъ, заучилъ етикецията, вървѣль подиръ наследникътъ съ неговата свита и наставнически викаль:

— Не тамъ, не! Налѣво, де! Не смѣйте да се отклонявате: не виждате ли каква тѣснотия е у нас! Направо, де!

А следъ това забравилъ за етикецията, отишелъ напредъ, съ заповѣденъ тонъ, полуизвърнатъ надире зарѣзалъ бележкитѣ, а наследникътъ полугласно повикалъ на свитата:

— Не тука, де! На лѣво! — опитвалъ се да подражава на Менделеевъ.

Очевидно е, че посещението въ палатата доставило голѣмо и рѣдко удоволствие на учения чудакъ, и работата съ отпускането нужнитѣ суми блѣстящо се разрешила.

Къмъ своитѣ подчинени Менделеевъ се отнасялъ съ рѣдко уважение и даже деликатностъ. Презъ 1900 година, когато въ палатата останали доста голѣми суми отъ субсидията, той, вмѣсто награди, пожелалъ да командирова 16 служители, — въ това число шлосери и столари — на всемирната парижка изложба.

Въ министерството се възмущавали отъ тия нечувани командировки, и Вите сложилъ сурова резолюция „не разрешавамъ“. Менделеевъ подалъ заявление за оставка и Вите се принудилъ да се съгласи съ учения чудакъ.

Работещитѣ въ палатата, въ това число столари и шлосери, отпътували за Парижъ.

Твърде внимателно се отнасялъ Менделеевъ съ всевъзможнитѣ „ломносовци“, понѣкога експлоатиращи го, и отговарялъ на писмата дори на доказани манаџи. Когато узналъ, че за умопобъркването на едного отъ тѣхъ станала причина неговата периодична система на елементитѣ, той счелъ себе си виновенъ за това и, до края на живота му, изплащалъ на болния доброволна пенсия.

Тоя гениаленъ ученъ билъ по душа сжщински романтикъ, съ буйно и непорочно сърдце. Но той не билъ щастливъ въ семейството си. Първиятъ му бракъ билъ несполучливъ и тѣ се раздѣлили. Но следъ петдесетата си година, когато децата вече поотрасли, Дмитрий Ивановичъ го сполетѣла голѣма сърдечна катастрофа. Той се влюбилъ въ младата девойка, донската казачка А. И. Попова, която дошла въ Петроградъ да учи живопись и се настанила у сестрата на Менделеевъ — К. И. Капустина, кждето живѣлъ и самиятъ Дмитрий Ивановичъ.

„Още отъ първия день на запознаването, девойката го поразила не съ нейната външностъ, а съ оная необикновена смѣсица отъ

наивност и разбиране, съ които тя се отнасяла къмъ живописъта. И презъ първата зима той мълчаливо се любувалъ на девойката, жадувайки само едно: да бжде «стжпало» въ нейния животъ. Обичащъ я, той ѝ писалъ писма, които складирвалъ въ чекмеджето на писмената маса, а въ сжщото време ходилъ при живописци, изучавалъ тѣхното изкуство запознавалъ се съ художници, за да облекчи единъ младенчески жизненъ пжтъ, и да го направи по устойчивъ“

Бащата на А. И. Попова, страхувайки се отъ увлѣчението на стария, изпратилъ дъщеря си да следва въ Римъ, но Димитрий Ивановичъ, следъ дълги колебания, отишелъ тамъ да я иска.

Той оставилъ писмо у своя приятелъ Н. Н. Бекетовъ и пакетъ на името на А. И. Попова, съ надписъ „да се отвори, въ случай на моята смъртъ“.

Въ писмото до приятеля си, той съобщавалъ че отива да иска „нея“, и ако тя го пренебрегне, то тѣлото му ще бжде намѣрено само въ морето.

За щастие, А. И. Попова се съгласила да се омжжи за Димитрий Ивановичъ, и до края на живота му останала вѣрна спжтница на великия ученъ.

Той получилъ разводъ съ първата си жена, като взелъ вината върху себе си, но споредъ църковнитѣ канони, не могълъ повторно да се вѣнчае преди да сж се изменили седемъ години. Ала Менделеевъ заплатилъ седемъ хиляди рубли на свещеника, който се съгласилъ да извърши вѣнчалния обрядъ. Следъ два дни свещеникътъ билъ разпопень: той знаелъ защо да иска такава крупна сума!...

Бракътъ предизвикалъ много шумъ и, нѣкакъвъ си влюбенъ генералъ, сжщо въ такова положение, помолилъ Александъръ III за разрешение, да встжпи въ втори бракъ, сочейки за примѣръ Менделеевъ. Царьтъ написалъ на доклада:

„При Менделеевъ има две жени. Да, но Менделеевъ за менъ е единъ!“

Съ такъвъ романтизмъ сж били обвѣяни и другарскитѣ събрания на ученитѣ — Менделеевъ, Сѣчановъ, Мечниковъ, Бородинъ и рано починалия Олевински. Тѣ се заклели, въ случай че нѣкой отъ тѣхъ го замжчи поне единъ отъ проклетитѣ жизнени въпроси, да има право да свика събрание; и на него всички останали сж длъжни да

дойдатъ и, съ всичкитѣ свои знания, опитъ и убеждения да сложатъ на разглеждане тоя въпросъ.

„Тѣ — разказва Озаревска — се събирали петъ пжти по поводъ на такива въпроси, разглеждали ги, взимали резолюции, къмъ които всѣки презъ своя животъ, доколкото се простирали неговитѣ възгледи, се придържалъ. Темитѣ били за Бога, за социализма, за половия въпросъ.

Четвъртото събрание се отнасяло до твърде интименъ въпросъ изъ личния животъ на професора и композитора Бородинъ, а петиятъ въпросъ ми е неизвестенъ. Бородиновиятъ въпросъ довель до такава резолюция, че четиримата негови спасители отново се свързали съ клетва, че ще приведатъ въ изпълнение решението, ако стане нужда“.

Менделеевъ, тоя гениаленъ човѣкъ, цѣлия си животъ посветилъ въ изучаването на природата и нейнитѣ тайни, билъ твърде суевѣренъ.

„Може би, — предполага О. Е. Озаревска — съ това той да запълнялъ своето незнание по въпроса. А човѣшкитѣ незнания, за него, многознаещия, много предсказващия, се чувствували силно“.

Димитрий Ивановичъ не позволявалъ нова, важна работа да се почва въ лошъ день; обичалъ и придавалъ особено значение на числото 7 и се страхувалъ отъ 13. Не почвалъ нищо въ вторникъ.

Любимитѣ му занимания презъ време на отпочиване били четенето на авантюристичнитѣ романи на Дюма, Жуль Вернъ, Майнъ Ридъ, Левъ Толстой, а Достоевски не могълъ да чете.

„Мжчения, мжчения, колко много мжчения сж описани въ него! Азъ не мога, не съмъ въ състояние!“

О. Е. Озаревска твърде картинно разказва какъ чела на Менделеева нѣкакъвъ романъ отъ Дюма. Това било следъ операцията на очитѣ му.

„Операцията се извърши много сполучливо, но професоръ К. и неговитѣ помощници, излѣзоха като отъ баня, и заявиха, че никога не сж имали такава страшна операция. Въ най-критическия моментъ, когато пердето бѣше вече отдѣлено, но неизвадено, Димитрий Ивановичъ хвана хирурга за ржката, като помисли, че всичко е загубено“.

Менделеевъ трѣбвало да лежи нѣколко дни, съ превръзка на очи (той билъ почти на 70 години). Той слушалъ приключенията на героитѣ на Дюма съ такъвъ интересъ, какъвто е присящъ на

гимназиста, и въ патетичнитѣ мѣста, удрайки съ кракъ по кревата, викалъ, предугаждайки събитията.

„Ще се цѣлунатъ! Ще се цѣлунатъ! Ей сега ще се разцѣлунатъ!“

И когато предсказанията се сбждвали, той отново възклицавалъ:

„Аха, браво! Какво казахъ азъ? Цѣлуналъ? Маладецъ! Отлично!

Е, по-нататкъ“.

Ала наредъ съ тия „неизмѣнни“ литературни вкусове, Менделеевъ разбиралъ малко и отъ живопись и обичалъ стиховетѣ, а особено Тютчевото „Silentium!“. Пасажътъ: „Мысль изреченная есть ложъ“ извиквалъ сълзи на очитѣ му, защото е отговарялъ на неговата сложна, неразкрита душа.

„Да, такъвъ бѣше той: смѣсица отъ простота, наивность и недостъпна сложность“.

Освенъ лекото четение, любимо развлѣчение следъ работа за Менделеева била шахматната игра и ржчниятъ трудъ, особено поправката на куфари. Въ тази работа той се ползувалъ дори съ известна слава. Стопанинътъ на едно дюкянче, откъдето Менделеевъ си купувалъ по нѣкои специални гвоздеи за куфаритѣ, казалъ веднажъ на другъ свой клиентъ, когато Менделеевъ излизалъ отъ дюкянчето:

„Нима не знаете кой е този? Него всички го познаватъ... Това е известниятъ Менделеевъ, майсторъ по поправка на куфари!“

„Димитрий Ивановичъ учудвалъ всѣки човѣкъ — съ своето пристрастие къмъ хубавитѣ изрази въ руския езикъ — припомня О. Е. Озаревска, — назовавалъ вещитѣ съ тѣхнитѣ имена просто, по народному; а понѣкога и символизиралъ, служейки си съ ругателни думи. Особено любима му била една чудесно характеризираща безцелната и безсмыслена усърдность въ научната област“.

„Госпожици“ Менделеевъ приемалъ въ палатата за „смекчение на нравитѣ“. Съ О. Е. Озаревска той скоро привикналъ, а въ приказкитѣ си предъ нея никакъ не се стѣснявалъ. Спрямо „дамитѣ“ той въобще се отнасялъ съ нѣкакъвъ страхъ, като къмъ ефирни сжщества, които отъ всичко могатъ да се обидятъ и да се разплачатъ при най-дребни случаи. Изключения отъ горното били само две жени, които освенъ като роднини, имали право да влизатъ всѣкога безъ докладъ въ неговия кабинетъ — вдовицата на художника М. П. Ярошенко и М. А. Сѣмячкина, които той уважавалъ за тѣхната разумность и съ които много обичалъ да беседва.

Менделеевъ умира 72-годишенъ отъ възпаление на гърлото (ангина), получена вследствие простудяването му при посещението на новия министъръ на търговията въ палатата.

Смъртта дошла на 20 януарий 1907 год. бързо и неочаквано за всички близки. Погребението му извършили на свои разноски общината на Петроградъ.

„Гробътъ бѣше окиченъ съ цвѣтя, — пише О. Е. Озаревска, — а катафалката съ вѣнци и картонената таблица съ периодичната система, донесена отъ студентитѣ по тѣхнология. Сивиятъ, оловенъ картонъ въ тоя бледенъ мразовитъ день и печалнитѣ пламъци на уличнитѣ фенери, обвити съ черни кърпи, сякашъ горѣха тайнствено надъ главитѣ ни и придаваха неизказана тържественостъ на процесията“.

Таблицата гордо стърчела и на гроба, срѣдъ много цвѣтя, неразлжно отъ своя творецъ. Най-после надъ гроба се произнесли и речи, но сивата таблица говорѣла значително и много повече.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.